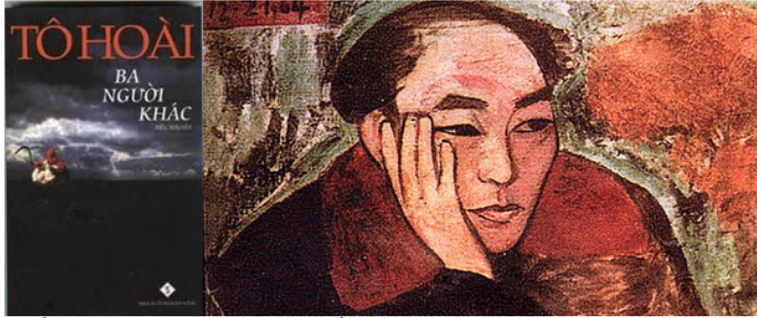

Tưởng Năng Tiến – Tô Hoài

"Suốt truyện *Ba Người Khác* ... tôi thấy Tô Hoài (27/09/1920 – 06/07/2014) can đảm, đã viết lên được cái dã man, vô nhân tính của các cán bộ cải cách ruộng đất. Có thể, đó là cái nhân cách cuối cùng của nhà văn..." [Trần Yên Hòa](#) (Người Việt –14/04/21)

Một ngày phiên chợ, u tôi mua về đôi gà nhỏ. Hai con gà: một trống, một mái, đáng còn bé tí teo, như vừa mới lìa đàn. Suốt ngày chúng cứ rúc vào một góc sân và kêu chim chirp bằng một giọng ai oán, thảm thương!

Đó là đôi câu ngắn ngắn, trong tập truyện (*O Chuột*) của Tô Hoài mà tôi đã được cô giáo đọc cho nghe khi còn thơ ấu. Sao tôi cứ thương mãi đôi gà nhỏ côi cút đó, và có cảm tình mãi với tác giả của đoạn văn vừa dẫn.

Tô Hoài có thể sẽ sững ngất ngư, khi biết có độc giả đã nhớ năm lòng (suốt đời) những con chữ của mình. Ông (có thể) cũng sẽ tức điên luôn, nếu biết thêm rằng: tôi chưa bao giờ đọc thêm bất cứ một trang hay dòng nào khác nữa trong hàng trăm tác phẩm của ông.

Tôi sinh trưởng ở miền Nam nơi mà trẻ con không đeo khăn quàng đỏ, không thi đua lập chiến công, cũng không có kế hoạch (lớn/nhỏ) nào phải hoàn thành hay vượt chỉ tiêu. Chúng tôi chỉ có việc học với chơi thôi, và chơi mới là chuyện chính. Tôi quá mải chơi nên không có thì giờ để đọc Tô Hoài, hoặc bất cứ ai.

Sau khi cuộc chiến Bắc/Nam chấm dứt, tình thoảng, tôi cũng có ghé vào những hiệu sách quốc doanh nhưng không bao giờ ngó ngang gì đến Tô Hoài. Dù bắt đầu từ đây, cũng như bao nhiêu người dân miền Nam khác, cuộc đời của tôi (bỗng dưng) hoá rảnh. Rất rảnh và rất ... đói!

Tác phẩm duy nhất mà tôi thực sự tâm đắc, vào thời điểm đó, là *Hồ Chí Minh Toàn Tập* – dù tác giả viết nhiều đoạn hơi (bị) dở. Thí dụ như: “Không có lực lượng gì ngăn trở được mặt trời mọc. Không có lực lượng gì ngăn trở được loài người tiến lên. Cũng không có lực lượng gì ngăn trở được chủ nghĩa xã hội phát triển.”

Tôi chết được chứ chả bõn đâu, Giời ạ!

Mặt trời chử bộ mặt trận sao mà đòi lấy lực lượng ra ngăn trở. Tương tự, có cái lực lượng mẹ rượt nào mà ngăn trở được loài người tiến lên, cha nội? Viết như thế mà cũng bày đặt cầm bút.

Ngoài những lỗi lầm nho nhỏ không đáng kể (như trên) phải nói đây là một công trình đồ sộ, rất đáng đồng tiền bát gạo. Sách rất dày, giấy in rất tốt, giá rất rẻ, và rất được những bà hay những cô bán hàng rong ưa chuộng.

Họ cần giấy để gói. Còn tôi, tôi cần một phần ăn nhiều hơn số tiền trong túi. Do đó, dù có đôi trăm thiết tôi cũng chả bao giờ (dại dột) sà ngay xuống mẹt xôi hay mẹt bánh. Tôi luôn luôn chịu khó đi vòng qua tiệm sách, tìm cho bằng được mấy cuốn Tuyển Tập Hồ Chí Minh, cho đỡ khổ cái dạ dày!

Trong hoàn cảnh ấy, nói tình ngay, lỡ mà có thấy những tác phẩm của Tô Hoài chắc tôi cũng chỉ ngó lơ thôi. Mắt tôi lúc nào cũng chỉ đảo giắc, liếc nhìn ra biển, tìm một đường chui.

Trời thương, tôi chui lọt!

Lưu lạc mãi rồi có hôm tôi tình cờ gặp lại Tô Hoài, trong tác phẩm phê bình văn học (*Cây Bút, Đời Người*) của nhà phê bình văn học & xã hội Vương Trí Nhàn, do công ty Phương Nam xuất bản. Đến lúc này thì tôi đủ tuổi đời, đủ rảnh (và cũng đủ no) để có thể tìm đọc thêm chút đỉnh về một tác giả mà mình đã yêu thích, từ khi còn bé. Và đến thời điểm này thì Tô Hoài đã bước vào tuổi bát tuần.

“Ngay từ năm 1940, khi bắt tay làm quen với giới sáng tác đương thời, thì đồng thời tác giả Dế mèn cũng bước vào hoạt động cách mạng. Lúc đầu ở thời kỳ Mặt trận bình dân, ông hoạt động trong cơ sở Hội ái hữu thợ dệt Hà Đông. Sau đó lại được tổ chức Đảng ở Hà Nội bắt liên lạc để hình thành nên lực lượng Văn hoá cứu quốc.

Tiếp đó, từ sau 1945, những hoạt động xã hội của nhà văn ngày một đa dạng. Triển khai theo chiều rộng, có lúc ông trở thành cán bộ địa phương, có thời gian đi cải cách ruộng đất, đi học trường Đảng, nhiều năm làm đối ngoại nhân dân, đồng thời vẫn giữ chân trưởng ban đại biểu dân phố (1956–1972) ở cơ quan văn nghệ trên Trung ương hay ở Hà Nội, hầu như từ năm 1946 tới nay, khoá nào ông cũng được bầu làm bí thư chi bộ, đảng bộ. Mặt khác, ngay trong giới cầm bút, ông cũng luôn luôn có hoạt động xã hội của mình, khi là Phó Tổng thư ký Hội Nhà Văn, khi chủ tịch Hội Văn nghệ Hà Nội, từ đó đẻ ra cơ man nào là đầu việc, là họp hành, mà người ta gọi chung là công tác” (s.đ.d. tr. 264).

Tiểu sử Tô Hoài lung tung, lang tang (ngón ngang cả đồng chức vụ) nhưng không để lại một ấn tượng đậm nét nào về đời người và cây bút của ông. Tô Hoài như luôn bị nhấn chìm vào những đoàn đội hay đoàn thể (vỡ vãn) gì đó, “với cơ man nào là đầu việc”.

Thực là một cuộc đời chán ngán và nhạt nhẽo, tôi đoán thế.

Tôi làm đấy. Được thế thì đã phúc.

Cuộc đời của Tô Hoài chán ngán hẳn có thừa nhưng nhạt nhẽo thì chưa chắc, và đắng chát với tủi nhục (xem ra) không thiếu – nếu vẫn theo như ghi nhận của nhà phê bình văn học Vương Trí Nhàn:

“... bao nhiêu từng trải, như còn in dấu vào cách sống, cách chuyện trò của Tô Hoài hôm nay, bên cạnh cái nhữn nhận lảng tránh, con người ấy thật cũng đã nhiều phen phải dàn mặt, phải chịu trận, nói chung là phải đối chọi với đời và nếu như có lúc phải đầu hàng thì đó cũng là bước đường cùng, rồi, nín nhịn chẳng qua để tồn tại, và sau hết, để được viết”.

“Ấy là cái điều không chỉ Tô Hoài biết mà nhiều người cũng biết... Đại khái có thể hình dung như cái cảnh đứa bé bị quỳ, thì cũng quỳ đấy, song mắt vẫn liếc về phía mọi người đùa bỡn. Xá gì chuyện này, quỳ cho xong nợ, tí nữa lại tha hồ tung tẩy”. (s.đ.d. tr. 266).

Tôi thực muốn ứa nước mắt, xót xa cho “cây bút” và “đời người” của Tô Hoài, khi biết rằng (đôi lúc) ông vẫn phải quỳ như thế. Tôi còn e rằng Vương Trí Nhàn cũng chỉ khéo miệng mà nói thế (để đỡ tủi thôi) chứ chuyện “đùa bỡn” và “tha hồ tung tẩy” làm sao tìm được trong “cây bút” và “đời người” của Tô Hoài!

Tôi trật!

Tôi thành thật xin lỗi vì đã quyết đoán một cách hấp tấp về văn nghiệp, cũng như tư cách, của Tô Hoài. Ông ấy quả là có “tròn” (và đôi khi “tròn lăm”) nhưng không đến nỗi “tròn mãi”, hay “tròn hoài”, như tôi đã tưởng!

Đúng như nhà phê bình văn học Vương Trí Nhàn đã ví von, có thể hình dung Tô Hoài “... như cái cảnh đứa bé bị quỳ, thì cũng quỳ đấy, song mắt vẫn liếc về phía mọi người đùa bỡn. Xá gì chuyện này, quỳ cho xong nợ, tí nữa lại tha hồ tung tẩy.”

Tô Hoài đã “tung tẩy” không dở trong tác phẩm *Ba Người Khác*. [Talawas](#) đã có đôi lời giới thiệu khá trang trọng về tác phẩm này:

“Cuốn tiểu thuyết 250 trang của nhà văn Tô Hoài (NXB Đà Nẵng vừa ấn hành) đang làm xôn xao dư luận trong và ngoài giới văn học. Cuộc tọa đàm về tiểu thuyết này do Hội Nhà văn Hà Nội tổ chức tại trụ sở Viện Văn học sáng ngày 22 tháng 12 năm 2006 đã hầu như một cuộc vinh danh lão tướng văn chương 87 tuổi”.

Trong cuộc [tọa đàm](#) này, nhiều vị thức giả đã không ngần ngại lên tiếng:

- Hoàng Minh Tường: “Cuốn sách thể hiện sự dũng cảm và tư cách công dân của nhà văn Tô Hoài.”

- Nguyên Ngọc: “Cách viết hay, độc đáo về CCRĐ. Không viết về nông dân mà viết về ba anh đội. Hoá ra cái thảm kịch của đất nước, xã hội, là do ba cái anh lằng nhằng. Những cuốn khác viết về nông dân là nạn nhân, nhưng đây là lại là thủ phạm. Ba kẻ chẳng có kiến thức gì cả, tự nhiên làm đảo lộn hết cả xã hội...”
- Nguyễn Xuân Khánh: “Cuốn sách đã chạm tới một vấn đề rất nhạy cảm là Cải cách ruộng đất (CCRĐ)... Tôi chợt liên tưởng tới cách chữa bệnh về tinh thần cho con người. Người thầy thuốc, bằng những biện pháp tâm lý, tìm cho ra cái nguyên cơ sinh ra bệnh tật. Tức là làm cho nguyên nhân bệnh từ vô thức chồi lên ý thức”.
- Lại Nguyên Ân: “Tôi nghĩ, đối với xã hội ta, sự xuất hiện những cuốn sách như cuốn này là một cách giải toả cho một trong những chấn thương của xã hội ta. Sự kiện CCRĐ để lại một chấn thương trầm trọng ai cũng biết, nhưng những người giữ quyền ăn quyền nói ở xã hội ta lại muốn xoá đi bằng cách cấm mọi người nhắc đến”.

Tôi có giấy phép hành nghề tâm lý trị liệu của tiểu bang California, và kiếm cơm nhờ đó. Có lẽ vì chút méo mó nghề nghiệp, tôi “chịu” quá những nhận định (rất Jungian và Freudian) thương dân.

Tuy thế, tôi vẫn không tin rằng những tác phẩm văn học (kể cả loại kiệt tác) có thể “giải toả” những “chấn thương xã hội” do cuộc C.C.R.Đ gây ra.

“Do pháp trị thiếu sót mà Cải cách Ruộng đất đã hỏng to đến thế.” Nguyễn Hữu Đang đã viết (như thế) trên báo Nhân Văn số 4, phát hành ngày 5 tháng 11 năm 1956. Dù chậm, chúng ta cần phải nhìn vấn đề cho minh bạch và “chính qui” y như vậy.

Họa cộng sản sẽ qua, và sắp qua. Ngoài C.C.R. Đ, còn nhiều “vụ động trời” khác nữa – Nhân Văn, Xét Lại, Đổi Tiền, Cải Tạo Công Thương Nghiệp, Mười Ngày Học Tập, Thu Vàng Bán Bãi Vượt Biên ... – chưa xử và bắt buộc phải xử, trong tương lai gần.

Vấn đề không phải là để truy thù hay báo oán. Truyền thống văn hoá bao dung dân tộc Việt không cho phép bất cứ ai thực hiện điều đó. Tuy nhiên, quá khứ cần phải được thanh toán – và không thể thanh toán bằng một (hay vài) cuốn truyện – để chúng ta đều cảm thấy được nhẹ lòng, và an tâm hơn khi hướng đến tương lai.